

Ivana Čapeta Rakić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Odsjek za povijest umjetnosti

22. 8. 2011.

Pregledni rad / *Subject review*

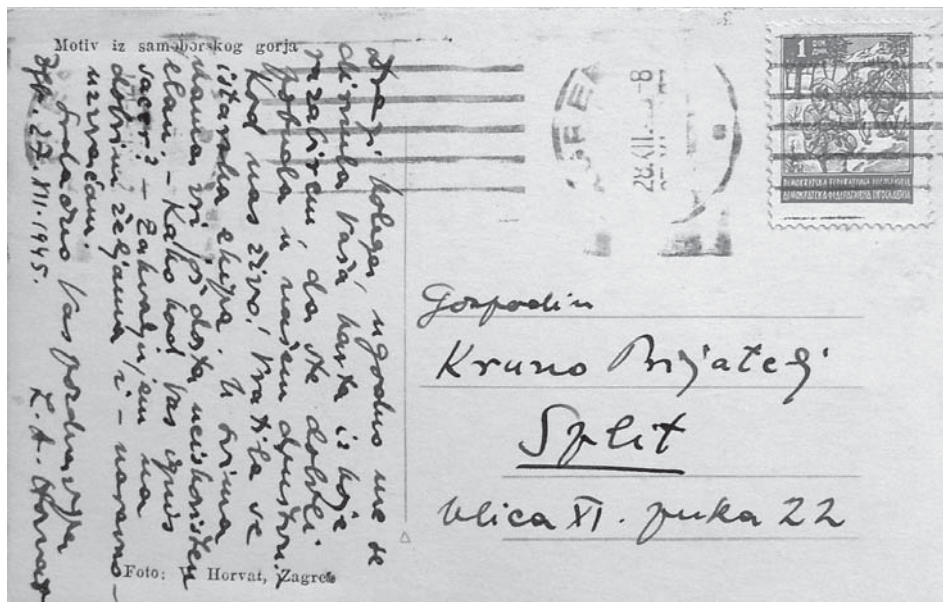
Tragom lapidarnih razglednica Anđele Horvat — Anđela Horvat i Kruno Priatelj

Ključne riječi: Anđela Horvat, Kruno Priatelj, razglednice
Keywords: Anđela Horvat, Kruno Priatelj, postcards

U Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture u Splitu nalazi se pismohrana pokojnog akademika Krune Prijatelja u kojoj se nalazi bijela koverta sa sadržajem od dvadesetdevet razglednica i dopisnica te nekoliko kratkih pisama koje je Anđela Horvat uputila na neku od njegovih adresa. Iz sačuvanog se korpusa razabire da je Anđela Horvat Prijatelju rijetko slala dopisnice koje su bile službene i bezlične. Za prepisku s dragim joj kolegom birala je radije razglednice različitih slikovnih sadržaja. Razvidno je da odabir slikovnih motiva razglednica nije bio tek nasumičan, nego da su oni uvijek bili vezani uz osobne interesne sfere Anđele Horvat, a ponajviše uz struku povijesti umjetnosti. Tih njenih lapidarnih dopisnica, koje su stizale na adresu akademika Krune Prijatelja, prisjetio se i sam kada je 17. prosinca 1986. godine održao svoj komemorativni govor posvećen preminuloj akademkinji Horvat. Istaknuo je tada Prijatelj u svom govoru kako za Anđelu Horvat nije dovoljno nabrajati samo njene znanstvene rezultate, nego sve ono što je ona živjela i bila. Nastavljajući njegovim dobronamjernim primjedbama, donosimo ovdje pregled građe sačuvane u Prijateljevoj bijeloj koverti u kojoj nam je podjednako zanimljiv tekstualni segment korespondencije između dvoje uglednih znanstvenika kao i iščitavanje slikovnih sadržaja razglednica koje su se nametnule kao nijemi tumači puta kojim je Anđela Horvat kročila.

U Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture u Splitu nalazi se pismohrana pokojnog akademika Krune Prijatelja. Riječ je o opsežnom osobnom arhivu, koji su poslije akademikove smrti njegove kćeri donirale spomenutoj instituciji na korist znanstvenoj javnosti. Ta uredno pohranjena i sistematizirana papirnata građa ovom je prigodom prvi put otvorena. Na posloženim su kutijama natpisi s njihovim sadržajem, a na četiri oveće, kartonske, natpis glasi »tuzemna korespondencija«. U njima je uredno sortirano mnoštvo sadržajno ispunjenih bijelih koverti na kojima su prostoručno ispisana dobro nam poznata imena iz struke s kojima je pokojni akademik vodio prepisku. Složene abecednim slijedom, po prezimenu, nije trebalo dugo tragati za onom na kojoj je Kruno Prijatelj napisao »Akad. Angela Horvat«, Zagreb. Sadržaj koverta broji dvadeset devet razglednica i dopisnica te nekoliko kratkih pisama posloženih kronološkim slijedom koje je Anđela Horvat uputila na neku od adresa akademika Prijatelja. Najranija sačuva-

na dopisnica nosi nadnevak 27. prosinca 1945. godine, a posljednja je potpisana 9. ožujka 1984. godine. Iz sačuvanog se korpusa već na prvi mah razabire da je Anđela Horvat Prijatelju rijetko slala dopisnice¹ koje su bile službene i bezlične. Za prepisku s dragim joj kolegom birala je radije razglednice² različitih slikovnih sadržaja. Odabir slikovnih motiva razglednica nije bio tek nasumičan izbor, kao što ćemo na to ovdje nastojati ukazati. Oni su uvijek bili vezani uz osobne interesne sfere Anđele Horvat, a ponajviše uz struku povijesti umjetnosti. Time je izražavala dio vlastita identiteta unutar uže društvene kategorije kojoj su oboje akademika pripadali i struke koju su oboje pasionirano živjeli. Tih njenih lapidarnih dopisnica, koje su stizale na adresu akademika Krune Prijatelja, prisjetio se i sam Prijatelj kada je 17. prosinca 1986. godine održao svoj komemorativni govor posvećen preminuloj akademkinji Horvat, koji je poslije publiciran u Spomenici Anđeli Horvat 1987. godine. Istaknuo je Prijatelj tom prilikom u svom go-

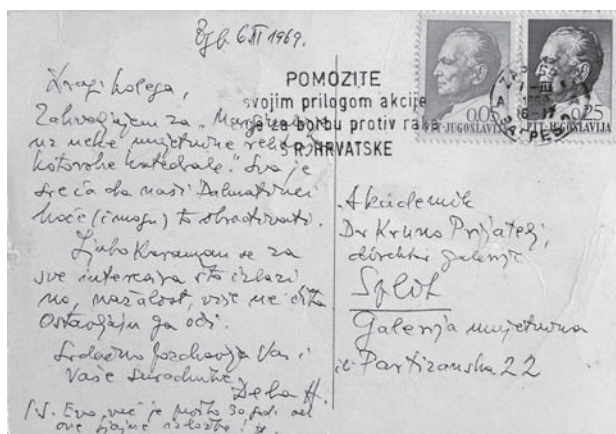

1. i 2. Razglednica s motivom iz Samoborskog gorja, i naličje / Postcard with a motif from Samobor Hills, and reverse

voru kako za Anđelu Horvat nije dovoljno nabrajati samo njene znanstvene rezultate, nego sve ono što je ona živjela i bila.³ Nastavljajući njegovim dobronamjernim primjedbama, donosimo ovdje pregled građe sačuvane u Prijateljevoj bijeloj koverti koja bi poput složenih kockica u velikom šarenom mozaiku trebala pridonijeti cjelovitosti slike koju imamo o akademkinji Horvat. U sačuvanoj nam je građi podjednako zanimljiv tekstualni segment korespondencije između dvoje uglednih znanstvenika koji nam pruža uvid u glavne tematske okosnice njihove prepiske kao i iščitavanje slikovnih sadržaja razglednica koji su se nametnuli kao nijemi tumači puta kojim je Anđela Horvat kročila. Nama koji nismo imali priliku osobno upoznati Anđelu Horvat

papirnata su svjedočanstva jedini trag u pokušaju rekonstrukcije svega onoga što je, kako kaže Prijatelj, ona živjela i bila.

Putovanje rukopisima Anđele Horvat započinjemo s najranijom sačuvanom dopisnicom iz »Prijateljeva arhiva« koja je datirana 27. prosinca 1945. godine. Tih je prvih poslijeratnih mjeseci 1945. godine Horvat brojila četvrtu godinu staža u Konzervatorskom zavodu u Zagrebu. »(...) Kod nas živo, vratila se istarska ekipa. U svima nama vri još dosta neiskorišten elan. Kako kod vas ignis sacer?«⁴ (sl. 1), pisala je te godine Horvat Prijatelju na razglednici s motivom Samoborskog gorja (sl. 2). Taj *ignis sacer* što ga spominje Horvat prepoznao je Branko Fučić u njoj samoj kao

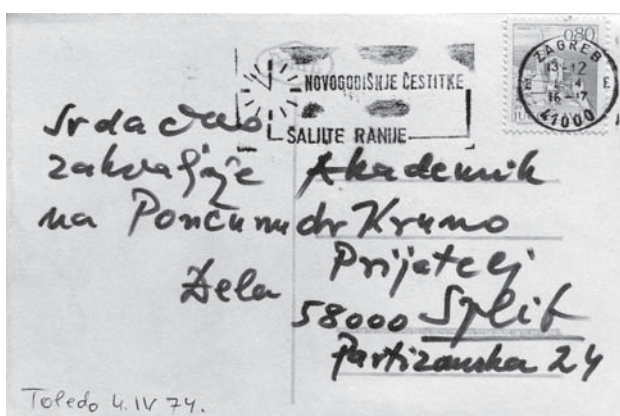
3. i 4. Razglednica s motivom portreta vojvotkinje od Urbina, i naličje / Postcard with a portrait of the Duchess of Urbino, and reverse

5. i 6. Razglednica s motivom portreta Madame Recamière iz Strossmayerove galerije starih majstora u Zagrebu, i naličje / Postcard with the portrait of Madame Recamière from the Strossmayer Gallery of Old Masters in Zagreb, and reverse

svetu vatru oduševljenja i ljubavi u radu koji je obavljala od prvog dana zaposlenja i koja se nije ugasila sve do njene smrti.⁵ Tu Fučićevu primjedbu, ispisanu u njegovu dijelu komemorativnog govora posvećenog preminuloj akademkinji Horvat, nadopunio je Prijatelj istom prigodom usporedbom Anđele Horvat s nekom »nadahtutom vestalinkom kojoj se nikad nije ugasio plameni žar oduševljenja za težak i mukotrpan poziv u službi zaštite spomenika, neprekidno do njezina umirovljenja 1970. godine«.⁶

Odabirom slikovne tematike prve ispisane razglednice s motivom iz Samoborskog gorja Anđela Horvat je vizualnom porukom iskazala afinitet za svoju drugu veliku ljubav; ljubav za prirodne znamenitosti i ljepote. Kao što je

vjerojatno dobro znano, ona je zajedno sa svojim bratom Vladimirom Horvatom (Krašić, 1891.–Zagreb, 1962.), novinarom, enigmatom, fotografom i zaljubljenikom u planine, bila aktivni član planinarskog društva. U toj interesnoj sferi, kao i u onoj povijesno-umjetničkoj, bila je mnogima uzor, čemu svjedoči izjava poznatog velebitaša Marijana Čepelaka-Maligana: »Do svoje smrti 1962. g. Vladimir Horvat, a kasnije i njegova sestra Anđela Horvat bili su mi uzor u prirodnjaštvu, planinarstvu, etici i moralno-duhovnim shvaćanjima života.«⁷ Svoju ljubav za prirodu i interes za teme koje su usko povezane uz prirodnjaštvo, pa čak i antropologiju, Horvat je iskazivala brojnim tekstovima koje je posvetila toj tematici. To je poglavito bilo izraženo

7. i 8. Razglednica s motivom grada Toleda, i naličje / Postcard with a motif of the city of Toledo, and reverse

u njezinoj mlađoj životnoj dobi za vrijeme trajanja studija ili netom nakon stjecanja diplome. Te je tekstove većinom potpisivala imenom Lina ili kratko -li, a publicirala ih je u časopisima *Hrvatski planinar*, *Priroda* i u zagrebačkom dnevniku *Novosti*. U tom je dnevnom listu njen brat započeo svoju karijeru; najprije kao administrativni činovnik, zatim kao novinar i fotoreporter te redakcijski tajnik. Zanimljivo je da je i fotografiju spomenute razglednice iz »Prijeteljeva arhiva«, s motivom iz Samoborskog gorja, snimio Vladimir Horvat.

Referentno na samoborske teme i interes Anđele Horvat za prirodnaštvo donosimo samo dva naslova iz njezina pera koje je objavila u spomenutom dnevniku *Novosti*. U tekstu *Nevrijeme je potpuno izobličilo dolinu Samoborskog gorja*, objavljenom 11. kolovoza 1937. godine Horvat je donijela vlastite opservacije i svojevrsno izvješće s terena koji je desetak dana prije pogodilo razorno nevrijeme. Iz teksta se razabire koliko je Horvat dobro poznavala doline koje vode prema Oštrcu, Lipovcu i Japetiću, ali i njen pustolovan duh koji nije prezao pred zahtjevnim i slabo prohodnim stazama: »Desetak puta dolazimo do strme obale gdje se oprezno treba spuštati u potok, preskakati ga i penjati se opet kamenjem i korijenjem drveća na suprotnu obalu,

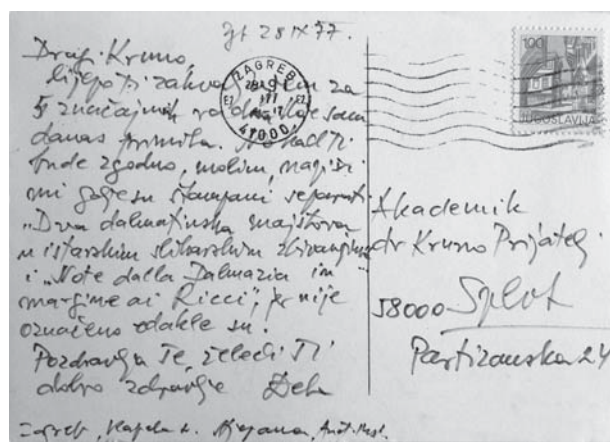
gdje opet ne nalazimo puta, nego se valja verati grmljem, kupinjem i koprivama...« Ne mogu se ne primijetiti i nje-ne kritičke opservacije koje su protkane dozom rafinirana humora: »Pred desetak godina Japetić je još imao krasne šume, koje su za kratko vrijeme tako radikalno isječene, da gola gora ne može zadržati naglu navalu vode, nego naglim tempom sve sjuri u dolinu. Još uvijek ima kod nas ljudi koji misle da bukve rastu kao pilići!⁸ Njen drugi tekst, naslovljen *Kako Zagrepčani vide Samobor i Samoborce*«, daje nam uvida u jednu izletničku nedjelju provedenu u Samoboru i ponovno otkriva njen avanturistički duh: »Pred kolodvorskom zgradom čeka na sreću nekoliko kola, kripa i jedan autobus...Velika većina došljaka zaputi se prama mjestu pješice jer mi nismo došli u Samobor da se vozikamo nego da se prohodamo...« Zanimljivo je da je taj tekst popraćen s četiri karikature nedavno preminulog Samoborca, akademskog slikara Nikole Reiserera, koji je upravo tada bio upisan na prvu godinu studija.⁹ U tom istom razdoblju, od 1935. do 1941., kada su nastali spomenuti tekstovi, Anđela Horvat je radila u srednjim školama u Sisku i Zagrebu, predajući povijest, ali već tada sakupljajući materijale za svoje buduće znanstvene radove. Istodobno je pratila i razna javna predavanja na teme iz povijesti umjetnosti te je i sama putovala po izložbama, objavljujući po povratku izvješća i recenzije u dnevnim novinama o onome što je vidjela i doživjela. Promatra li se to razdoblje njezina života kroz prizmu razglednica, koje su ovdje u fokusu našeg interesa, zanimljive su nam tri adresirane na akademika Prijatelja te dva teksta iz njezina pera. Trima je razglednicama zajedničko da slikovni segment čine reprodukcije umjetničkih djela s motivima portreta talijanskih majstora. To su: slika mletačkog admirala, autora Alessandra Longhija, slika vojvotkinje od Urbina, Piera della Francesca i portret Kneza Vailetta slikara Vittorea Ghislandia. Spomenute su razglednice tiskane povodom velike izložbe talijanskih portreta kroz vjekove koja je bila realizirana u beogradskom Muzeju kneza Pavla 1938. godine. Taj je beogradski muzej Anđela Horvat pohodila barem dvaput u dvije godine: spomenute 1938. godine, kada je vjerojatno kupila razglednice s motivima portreta talijanskih majstora, i iduće 1939. godine, kada je isti muzej udomio veliku izložbu francuskog slikarstva 19. stoljeća. O toj je izložbi Horvat pisala u dva navrata godine 1939.¹⁰ S današnjeg rakursa gledano, dojmljivo je koliko je dugo Horvat čuvala kupljene razglednice u svom osobnom arhivu. One su, naime, bile odaslane na adresu akademika Prijatelja tek 1966., 1967. i 1969. godine, prva gotovo trideset godina nakon izložbe. Zanimljivo je s tim u vezi da se na razglednici koja reproducira portret urbinske vojvotkinje s poštanskim pečatom iz 1969. godine i sama Anđela Horvat u post scriptumu spominje te izložbe ovim riječima: »Evo već je prošlo 30 godina od ove sjajne izložbe.« (sl. 3, 4).

Pošto se zaposlila u Konzervatorskom zavodu u Zagrebu 1941. godine, fokus interesa Anđele Horvat biva usre-

dotočen prema povijesno-umjetničkim i konzervatorskim temama. Tako je već 1944. godine Horvat objavila važnu studiju *Konzervatorski rad kod Hrvata*¹¹ koja je do danas ostala jedna od temeljnih naslova literature za polaganje stručnog ispita u konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti. Nama je ta edicija ovdje, među ostalim, zanimljiva i zbog reprodukcije grafike koja je otisnuta uz taj rukopis, a prikazuje zagrebački Gradec i Kaptol oko 1689. godine iz Valvasorova djela *Die Ehre des Herzogthums Krain*. Taj isti motiv koji se našao u fokusu znanstvenih interesa Anđele Horvat pronalazimo na razglednici koju je odaslala na adresu akademika Prijatelja 1959. godine.

Radne atmosfere iz četrdesetih godina u Konzervatorskom zavodu u Zagrebu i Anđele Horvat prisjetio se Branko Fučić u svom govoru: »Ne mogu zaboraviti kojom je zauzetošću i važnošću uzimala u ruke i moje snimke, moje izvještaje, skice i bilješke što sam ih, početnik i nevjera, donosio iz Istre i Kvarnerskih otoka i kakvi bi se razgovori uvijek povelili nad mojom novom građom.«¹² Dio tog radnog ambijenta punog žamora i diskusije u »šjor Ljubinu zavodu« gotovo sinestezijski dočarava dopisnica koju je Horvat poslala Prijatelju 14. travnja 1946. godine: »(...) U nas kao u košnici, imali smo nekoliko diskusija o istarskom materijalu kojega sad sistematizira dr. Ljubo Karaman. Dovukao je sve moguće knjige koje je mogao pronaći o tom materijalu (...)«¹³ Dr. Ljubo Karaman (Split, 1886.–Zagreb, 1971.) bio je, pored njezina brata Vladimira Horvata, druga važna ličnost u životu Anđele Horvat. »U njega je, da citiramo ponovno Fučića, do kraja ispekla zanat, zanat historičara umjetnosti i zanat konzervatora. Tako je u svoje vrijeme Anđela Horvat imala u zagrebačkoj sredini najbolje tada moguće obrazovne poticaje.«¹⁴ Karamanovo zauzeće oko istraživanja i sistematiziranja istarske građe koje datira iz tih prvih poslijeratnih godina možemo, među inom građom, iščitati iz jednoga od njegovih putnih izvještaja o putu po Istri gdje je godine 1947. zajedno s profesorom Steléom obavio desetodnevni terenski rad istražujući poslijeratnu štetu na umjetninama.¹⁵ Posebno je zanimljiva sljedeća rečenica iz tog izvještaja: »U muzeju u Kopru našli smo na mjestu sve predmete lapidarija sa spomenicima iz srednjeg vijeka koji nas više interesiraju, dok su slike renesansno-mletačkog slikarstva odnesene u Italiju.«¹⁶ U njoj Karaman izražava vlastite interesne sfere čija je suma kasnije objavljena u njegovim poznatim radovima.¹⁷

Godine 1956. napisala je Anđela Horvat Prijatelju pismo kratkog sadržaja: »Dragi doktore, Zahvaljujem Vam od srca na dobrim željama i srdačnim čestitkama prilikom moje promocije. To bi već bila ranije učinila, ali kako ste u pismu spomenuli da Vam je žao što niste prisustvovali tom činu čekala sam da mi izrade fotografije pa da Vam pošaljem jedan detalj koji će Vam donekle predočiti kako je to bilo. Naša međumurska ekipa hvatala je – da nisam ni znala – i posljednje časove moje »međumurske drame«. Želim

9. i 10. Razglednica s motivom anđela iz kapele sv. Stjepana u Zagrebu, i naličje / Postcard with a motif of an angel from St Stephen's Chapel in Zagreb, and reverse

Vam sretno blagdanae i mnogo uspjeha u Vašem plodonosnom radu. Uz srdačne pozdrave Đela Horvat«. Fotografiju njene »međumurske drame«, kako je Horvat okarakterizirala dan obrane svoje doktorske disertacije, nismo pronašli u Prijateljevu arhivu. Ostalo nam je, međutim, iz njegova pera zabilježeno sljedeće: »(...) treba naglasiti da do njezinih istraživanja gotovo sasvim neobrađena umjetnost Međumurja postaje predmet njezine doktorske disertacije za koju nije izabrala efektanu temu kojom bi zablještila, već niz skromnih spomenika, nalazeći im neuočene kvalitete i specifičnosti«. Taj je tekst 1956. pretvorila u knjigu *Spomenici arhitekture i likovne umjetnosti u Međumurju*.

Zanimljiva nam je širina njezinih znanstvenih interesa. Obradivala je teme iz različitih povijesno-umjetničkih razdoblja, od predromanike do klasicizma, ponekad se upuštajući i u neke suvremene teme. Tako je netom nakon što je objavila svoju doktorsku disertaciju svoje trenutačne interese usmjerila prema istraživanju zagrebačkih majstora M. Šlehta i F. Marasa iz prve polovice 19. stoljeća te na teme vezane uz pojavu i umjetnost klasicizma u Zagrebu i Hrvatskoj. Godine 1960. objavila je tekst naslovljen *Neogotički kolos-kipovi u Zagrebu 1847. i razmatranja o pojavi historicizma u Zagrebu*. Nedugo nakon objave tih znan-

stvenih doprinosa s reprodukcijama interijera i eksterijera zagrebačke katedrale, nailazimo na dvije razglednice u »Prijateljevu arhivu« koje su povezane s tom temom. Jedna sadrži prikaz vanjštine katedrale, a datirana je njenim rukopisom 30. ožujka 1963., dok druga reproducira pogled na svetište s neogotičkim skulpturama i odaslana je na adresu akademika Prijatelja dana 15. listopada 1965. godine. U vezi s njezinim tadašnjim znanstvenim interesima zanimljiv nam je i tekstualni segment razglednice koju je potpisala 3. veljače 1964. godine, a koji glasi: »Dragi Doktore, Primila sam Vidovića, Studina i klasicističke slikare Dalmacije i srdačno zahvaljujem. Žao mi je da mi je ova posljednja publikacija prekasno stigla jer članak *Klasicizam u Hrvatskoj* za enciklopediju je već složen. Srdačno pozdravlja Vas i Mariju Vaša Đela«. To se, dakako, odnosilo na njen doprinos trećem svesku *Enciklopedije likovnih umjetnosti* posvećen klasicizmu u Hrvatskoj koji je objavljen upravo 1964. godine. Prikladno njihovoj prepisci vezanoj uz teme klasicizma, Horvat je kao slikovni materijal razglednice izabrala poznati portret Madame Recamière autora Jean Antoine Grosa koji se čuva u Strossmayerovoj galeriji starih majstora u Zagrebu (sl. 5, 6). Tako je, također sukladno svojim znanstvenim interesima, 7. ožujka 1965. Horvat ispisala razglednicu sa slikovnim motivom Bobičeva Sv. Kristofora, a 1970. razglednicu s motivom slike *Raspeće* iz sakristije zagrebačke katedrale. No, u odnosu na sve do sada spomenute razglednice svojim se vizualnim segmentom ističe ona koja je datirana 1973. godine. Na njoj je, već uobičajeno, motiv koji se našao u fokusu znanstvenih interesa Anđele Horvat, a uz ostala dva prethodno spomenuta primjera objavljen je u njezinoj možda najpoznatijoj autorskoj knjizi, *Između gotike i baroka. Umjetnost kontinentalnog dijela Hrvatske od oko 1500. do oko 1700.* Riječ je o vizualnom materijalu koji prikazuje grb s Bakačeve kule pred zagrebačkom katedralom iz 1517. godine. Fotografija snimljena crno-bijelom tehnikom razvijena je na sjajnom fotopapiru, a potom je izrezana na željenu dimenziju i zalijepljena na poštansku dopisnicu. Vjerujem da je fotografiju grba nalijepljenu na dopisnicu Horvat snimila osobno. O njezinu umijeću fotografiranja pronalazimo uporišta u riječima akademika Prijatelja: »Obavljajući zahtjevne terenske poslove evidentiranja i katalogiziranja umjetničkih spomenika, neke od njih je Anđela Horvat osobno i fotografirala«. ¹⁸ U tajne tehničkog svijeta fotografije i grafičkog prikazivanja Anđelu Horvat uveo je njen brat Vladimir, a sjećanje na njenu priliku u *gozzericama s putnom torbom i fotoaparatom* vječno drže živim Fučićeve riječi više puta citiranog komemorativnog govora otisnutog u *Spomenici*. Izuzev na spomenutom primjeru, držim da njezine fotografske uratke možemo prepoznati unutar ovog našeg korpusa u dvjema razglednicama koje je poslala Prijatelju u prosincu 1974. godine. Obje prikazuju vizuru španjolskog grada Toleda koju je snimila prilikom posjeta tom gradu 4. travnja 1974. kako je vlasto-

ručno zapisala na poleđini fotografije-razglednice (sl. 7, 8). Toj građi možemo pridodati i razglednicu s motivom anđela iz 14. stoljeća kojega je snimila u kapeli sv. Stjepana u Zagrebu i poslala na adresu akademika Prijatelja 28. rujna 1977. godine (sl. 9, 10.).

Kao što je već istaknuto, glavninu sačuvane građe koju je Anđela Horvat adresirala na Prijatelja čine razglednice i dopisnice. Jedna od osnovnih obilježja takvih sredstava za komuniciranje jest determinacija praznog prostora za ispisivanje tekstualnog sadržaja malim dimenzijama. Stoga struktura tekstualnog sadržaja mora biti jezgrovita i kratka. Cilj je takvih tekstova najčešće poslati pozdrav, čestitku ili obavijest primatelju ili mu dati do znanja da s njim želite održati komunikaciju. U formalnom smislu tekstovi razglednica sadrže uvodnu formulaciju, poruku i pozdravnu formulaciju u završnom dijelu. Analizom uvodnih i pozdravnih formulacija upućenih adresantu može se naslutiti odnos između dvoje dopisnika. Tako iz sačuvanog korpusa razglednica koje je Anđela Horvat adresirala na akademika Prijatelja zaključujemo da je njihov međuodnos u početnom ophođenju bio kolegijalan, a da je kasnije prešao u kolegijalno-prijateljski.

Poštovani kolega, Dragi kolega, ili Dragi doktore tri su uvodne formulacije kojima se Anđela Horvat obraćala Kruni Prijatelju sve do 1970. godine uz neizostavnu pozdravnu formulaciju na kraju teksta *Srdačno Vas pozdravlja A. Horvat* ili *Srdačno Vas pozdravlja Đela Horvat*. Počevši od 1970. godine možemo pratiti sljedeće uvodne formulacije koje svjedoče promjeni njihova međuodnosa prema kolegijalno-prijateljskom: *Plodnom Prijatelju, Kolegi Kruni, Dičnom akademiku, Dragi Kruno, O, Kruno, Tebi Kruno*. U pozdravnom dijelu izostavljeno je dotadašnje persiranje pa poruka uglavnom glasi *Pozdravlja Te Đela* ili *Uz mnogo pozdrava – Đela*.

Temeljem tekstualnog sadržaja korpus njihove prepiske možemo razdijeliti na nekoliko kategorija. Po brojnosti se izdvajaju tekstovi razglednica kojima Anđela Horvat moli akademika Prijatelja za separate ili izražava svoju zahvalnost za primljene naslove (ukupno je petnaest razglednica takvoga sadržaja).¹⁹ Potom slijede one kojima Anđela Horvat poručuje čestitke kolegi za novoobjavljene znanstvene doprinose ili mu čestita na postignućima te razglednice iz kojih je razvidna dispozicija Anđele Horvat da pomogne kolegi u potraživanju određenog materijala za svoja znanstvena istraživanja, kao što su neobjavljeni rukopisi, fotografije nekih umjetničkih djela i slično. Posebno se u njihovu lijepom, kolegijalnom međuodnosu izdvajaju dva kratka pisma: jedno datirano 26. veljače 1979. i drugo 27. veljače 1981. Sadržaj obaju tekstova je sličan: Anđela Horvat moli kolegu Prijatelja za pregled i korekciju tekstova koje je napisala na teme *Barok u Hrvatskoj* i *Gotika u Hrvatskoj* priređene za izdavace Panorama i Spektar. (...) »Znam da ti nisi samo Prijatelj nego i prijatelj, pa ćeš uskoro naći malo

vremena za ovo što te ovdje molim. Budeš li ti trebao sličnu pomoć, rado ću se odazvati s obzirom na naš Sjever. U očekivanju skorog odgovora pozdravlja te Đela». ²⁰

Čak dvanaest godina nakon njezina umirovljenja izašla je sinteza o baroknoj umjetnosti u Hrvatskoj u kojoj dvoje velikih znanstvenika ostvaruju suradnju: Horvat obradivši povijesnoumjetničke teme baroknog razdoblja u sjevernoj Hrvatskoj, a Kruno Prijatelj istoga razdoblja u Dalmaciji. Tom njihovu neumornom radu i žaru traganja za novim znanstvenim spoznajama, tako reći do zadnjeg životnog daha, svjedoči i posljednja razglednica iz njena pera koju imamo u »Prijateljevu arhivu« ²¹. Možemo samo zaključiti i poželjeti jedni drugima takav elan vital.

BILJEŠKE

1 Dopisnica; poštanska karta za dopisivanje bez slike. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 3, Zagreb, 2004.

2 Razglednica, poštanska karta sa slikom (grada, predjela i sl.) na jednoj strani; ilustrirana dopisnica. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 9, Zagreb, 2004.

3 KRUNO PRIJATELJ, *U spomen Anđeli Horvat*, u: *Andela Horvat: 1911–1985*. (ur.) Branko Fučić, Zagreb, 1987., 13.

4 AKU Split, arhiv Krune Prijatelja, tuzemna korespondencija, Horvat, 27. prosinca 1945.

5 BRANKO FUČIĆ, *Uspomene na Anđelu Horvat*, u: *Andela Horvat: 1911–1985*. (ur.) Branko Fučić, Zagreb, 1987., 15.

6 KRUNO PRIJATELJ (bilj. 3), 9

7 <http://www.speleologija.hr/SOV/poznativelbitasi.html> (pregledano 15. lipnja 2011.)

8 Nevrijeme je potpuno izobličilo dolinu Samoborskog gorja, u: »Novosti«, 11. kolovoza 1937.

9 Kako Zagrepčani vide Samobor i Samoborce, u: »Novosti«, 18. lipnja 1939.

10 -li-, Po izložbi francuskog slikarstva u Muzeju kneza Pavla, u: »Novosti«, XXXIII., 101 (13. IV), 11; -li-, S izložbe francuskog slikarstva XIX. stoljeća u Muzeju kneza Pavla u Beogradu. Od Corota do Van Gogha, u: »Novosti«, XXXIII., 104 (16. IV), 14.

11 ANĐELA HORVAT, *Konzervatorski rad kod Hrvata*, Zagreb, 1944.

12 BRANKO FUČIĆ (bilj. 5)

13 AKU Split, arhiv Krune Prijatelja, tuzemna korespondencija, Horvat, 14. travnja 1946.

14 BRANKO FUČIĆ (bilj. 5), 16.

15 Arhiv ministarstva kulture, Putni izvještaji dr. Karamana, br. 255-1947. Zahvaljujem kolegici Ivani Nini Unković što mi je ustupila na uvid spomenuto izvješće za potrebe ovog istraživanja.

16 Arhiv ministarstva kulture, Putni izvještaji dr. Karamana, br. 255-1947.

17 O srednjovjekovnoj umjetnosti Istre, u: »Historijski zbornik« I.–IV., 1949.

18 KRUNO PRIJATELJ (bilj. 3), 10.

19 Donosimo samo nekoliko primjera takvog sadržaja: 23. 04. 1966. »Dragi kolega, Zahvaljujem na sintetiziranom prikazu A. Medovića kao i na Molinariju iz Makarske. Nisam Vam poslala separat iz Hauptmannovog zbornika jer pretpostavljam da ste dobili autorski primjerak. Pozdravlja Vas s mnogo želja za uspjeh u daljnjem neumornom radu. A. Horvat« 7. 05. 1971. » Kolegi Kruni zahvaljuje na poslanim člancima – koji bi mi inače promakli – s pozdravima Đela Horvat« 11. 07. 1972. »Dičnom akademiku srdačno zahvaljuje za tri vrlo vrijedna separata – uz mnogo pozdrava – Đela Horvat«.

20 26. veljače 1979: »Dragi Kruno, Šaljem ti skicu teksta Barok u Hr-

vatskoj za Panoramu. Budi ljubezan pa pročitaj. Daj mi opaske ako nešto nije točno s mediteranskog pojasa, ili sugestije za bolje primjere ako najbolji nisu navedeni. Broj slika je ograničen. Da bude s obzirom na cijelu Hrvatsku heterogena građa raznoliko zastupljena, za zoru uz more predvidjela sam oko 30 slika kojih popis posebno prilažem. Znam da ti nisi samo Prijatelj nego i prijatelj, pa ćeš uskoro naći malo vremena za ovo što te ovdje molim. Budeš li ti trebao sličnu pomoć, rado ću se odazvati s obzirom na naš Sjever. U očekivanju skorog odgovora pozdravlja te Đela«.

»Dragi Kruno, Pitao si me što je s tekstom Gotika u Hrvatskoj za »Spektar«. Evo konačno sam stigla i to nakucati, pa Te molim da pročitaš rukopis i da mi dadeš, kao što si obećao, svoje opaske. Ako ne kaniš doći na sjednicu 5. III. u četvrtak, molim Te da mi što prije pošalješ rukopis s opaskama poštom. U nadi da si dobro Ti i kao i Tvoji srdačno te pozdravlja Đela«.

21 9. 03. 1984. »Dragi Kruno

Napokon sam našla tko ima Acta k. a. Budimpešta. (u Jazu je nepristupačno radi reorganizacije). Zamolila sam kolegicu prof. Nadu Premerl u Gradskome muzeju Zagreba da Ti kopira te 2 strane. Ostalo ćeš naći kod njih u Opatičkoj 20 kad dođeš u Zgb. Srdačno Đela«.

Ivana Čapeta Rakić

Tracing Anđela Horvat's Terse Postcards – Anđela Horvat and Kruno Prijatelj

The Ministry of Culture's Conservation Department in Split preserves the correspondence of the late Fellow of the Croatian Academy of Sciences and Arts Prof. Kruno Prijatelj, which includes a white envelope containing twenty-nine postcards and several brief letters sent by Anđela Horvat to one of the addresses of Prof. Prijatelj. The earliest preserved postcard is dated 27th December 1945, and the last was signed on 9th March 1984. The preserved collection instantly reveals that Anđela Horvat's postcards sent to Prof. Prijatelj were rarely formal and impersonal. In her correspondence with the dear colleague she chose postcards of different visual content. The choice of visual motifs of the postcards was not just random; they were always connected to Anđela Horvat's personal interests, mostly art-historical. She thus expressed a part of her own identity within the narrower social category to which both Croatian Academy Fellows belonged, and the vocation they both passionately lived. The majority of her postcards can be connected to illustrations in her published works. Among the preserved material stand out several postcards with black and white photographs, whose visual characteristics, according to the author, suggest that they were taken by Anđela Horvat herself. The author finds proof of Anđela Horvat's photographic skills in the texts of Kruno Prijatelj and Branko Fučić. In her analysis of introductory lines and complimentary closes the author also discerns the relationship between the two correspondents, and concludes that their relationship developed from workfellow correct to workfellow friendly. The author divides the textual body of their correspondence into several categories, concluding that the most numerous were the ones in which Anđela Horvat asks Prof. Prijatelj for offprints or expresses her gratitude for received publications. Other categories include complimentary cards in occasion of her colleague's recent scholarly publications or his achievements, and postcards revealing the readiness of Anđela Horvat to assist his colleague in obtaining information for his scholarly research, such as unpublished manuscripts, photographs of works of art and similar items.